

Forrásvizsgálat és szakirodalmi ellátottság

ECSEDY JUDIT

A Magyarországon megjelenő nyelv- és irodalomtudományi szakfolyóiratok közleményeiben felhasznált külföldi folyóirat-irodalom elemzésénél a hivatkozások gyakoriságának mérése látszott a legalkalmasabb vizsgálódási módszernek. A hivatkozások gyakorisága alapján ugyanis lehetőség nyílt annak feltárására, hogy melyek azok a külföldi periodikumok, amelyekben a kutatók számára elsődlegesen fontos információk megtalálhatók. Ezután került sor annak felmérésére, hogy e prominens folyóiratok milyen mértékben találhatók meg a hazai könyvtárak állományában.

E vizsgálódási módszer, éppen mérhetősége miatt, lehetővé teszi, hogy a folyóirat-irodalomnak bizonyos jellegzetességeit számszerűen is kimutassuk. Ilyenek pl. a folyóiratok avulása, az idézetek megoszlása folyóira-tonként, az egyes országokból származó periodikumok kommunikációs összefüggései stb.

A mérés alapjául szolgáló idézetek kiválasztásának követelménye egyrészt, hogy meghatározott időszakot fogjon át, és ezáltal az időtényező pontosan mérhető legyen, másrészt, hogy az egyes folyóiratokból származó cikkeket egyenlő arányban vegyük fel. A feldolgozásra szánt folyóiratok kiválasztása különös megfontolást kíván, minthogy ezek jellege döntő befolyással lesz a vizsgálat vég-eredményére. Az elemzésre kerülő folyóiratok köre jelen esetben: a hazánkban megjelenő nyelv- és irodalomtudományi folyóiratok és évkönyvek; az általános irodalmi tájékoztatást nyújtó folyóiratok közül pedig azok, amelyek pontos bibliográfiai hivatkozást tartalmaznak. (Jegyzéküket lásd a Függelékben.) Előljáróban meg kell jegyezni, hogy ez a vizsgálat speciális sajátosságokkal rendelkezik, amennyiben többszörösen leszűkített; először azért, mivel a vizsgált folyóiratok tetemes része túlnyomórészt magyar vagy magyar vonatkozású közleményeket tartalmaz; másodsor, mivel kirekesztettem vizsgálódásaim köréből a hazai kiadványokban megjelent cikkekre való hivatkozásokat.

Az alábbiakban részletezésre kerülő elemzés 5 évre terjedt ki: az említett periodikumok 1960–1964-es évfolyamainak közleményeiből származik az összegyűjtött anyag. Ehhez 30 folyóirat 540 olyan tanulmányát kellett átnézni, amely külföldi folyóiratokra vonatkozó hivatkozást tartalmazott. Az 540 regisztrálásra kerülő magyar cikkben összesen 1936 külföldi folyóirat-hivatkozás fordult elő. Ez az 1936 hivatkozás 686 különböző külföldi folyóiratcímre vonatkozott, egyesekre többször is hivatkoztak. Az összegyűjtött anyag elemzése érdekében több szempontból is fel kellett dolgozni a vizsgálat alapjául szolgáló mintát: nyelv-,

származási hely és időbeli megoszlás tekintetében. Az időbeli kimutatás készítésénél elsősorban azt kellett megnézni, hogy a hivatkozások mely évfolyamra, évfolyamokra vonatkoznak, és hogy az információk milyen frissességgel tükröződnek a hazai szakirodalomban, illetve, hogy milyen ütemű az „elavulás”, pontosabban a használat csökkenése — hiszen a társadalomtudományokban nem beszélhetünk az információk olyan jellegű elavulásáról, mint a műszaki és természettudományokban.

Módszer

Az idézet-elemzést mint módszert először 1927-ben Gross és Gross¹ alkalmazta, és azóta is, főleg folyóiratok értékelésére, gyakran használják. Abból a tételtől indultak ki, hogy egy folyóirat értéke a szakirodalomban való idézésének gyakoriságával arányos. Feltételezhető ugyanis, hogy egy cikk idézése a szakember részéről utalás valamely számára fontos irodalomforrásra. A hivatkozások elemzése lehetővé teszi, hogy olyan folyóiratokat találjunk, amelyek számos kutató tájékozódási terébe esnek. Minthogy e források felhasználása egyben a kutató ítéletét is implikálja, ezért a hivatkozás egyben értékítéletet is jelent. (A lábjegyzetek és bibliográfiai hivatkozások az adatgyűjtés alkalmas forrásának bizonyultak.)

Bár e módszer — különösen az angol—amerikai szakirodalomban — egyre inkább tért hódít, a kutatók mindig szükségesnek tartják megemlíteni legfőbb hiányosságát is, vagyis azt, hogy az olvasott irodalom jó részét a szerzők nem idézik. Abból kell mindenekelőtt kiindulni, hogy a kutató általában jóval többet olvas cikkéhez, mint amennyire jegyzeteiben hivatkozik. GLATZLE² kimutatása szerint a kutatók az elolvasott és feldolgozott irodalomból csak kb. 20—30%-ot idéznek. Megállapítható pl., hogy az az irodalom, amely a szerző számára témájához viszonyítva kiterőt jelentett, nemigen kap az idézett irodalomban helyet. Általában a szekunderirodalom is kimarad a hivatkozásokból, holott éppen ennek nagy jelentősége van a szerző számára. Ugyanakkor megjelennek az idézetek között olyan források, amelyeket a szerző feltehetően személyesen nem nézett meg. Félrevezetők az ún. udvariassági hivatkozások is, amelyeket sok személyes indítók befolyásolhat. Jó példát idéz a szerzők hivatkozási szokásaira LEITH.³ Rendszeresen publikáló kutatókkal folytatott beszélgetéseiből azt a következtetést vonta le, hogy az olvasott művek jó része sohasem jelentkezik a szerző művében hivatkozás formájában, fontosságuk viszont vitathatatlan: arra szolgálnak, hogy a kutató állandóan lépést tartson a szakirodalom új eredményeivel és tájékozottsága folyamatos legyen tudományterületén általában és speciális szakterületén is. Ez az ún. „tudományos háttér” szolgáltató információanyag rendszerint nem jelenik meg hivatkozásai közt. LEITH felkért egy kutatót, hogy lehetőleg a teljesség igényével állítsa össze a publikációihoz olvasott folyóiratok címét és állítsa azokat fontosságuk szerint rangsorba. Az így kapott listát LEITH

1. GROSS, P. L.—GROSS, E.: *College libraries and chemical education*. = *Science*. 66. 1927. 385—389. p.
2. GLATZLE, W.: *Untersuchungen zur Benutzung von Literatur aus dem Gebiet...* Köln, 1970. p. 11.
3. LEITH, J. D.: *Biomedical literature: analysis of journal articles*. = *American Documentation*. 20. 1969. 143—148. p.

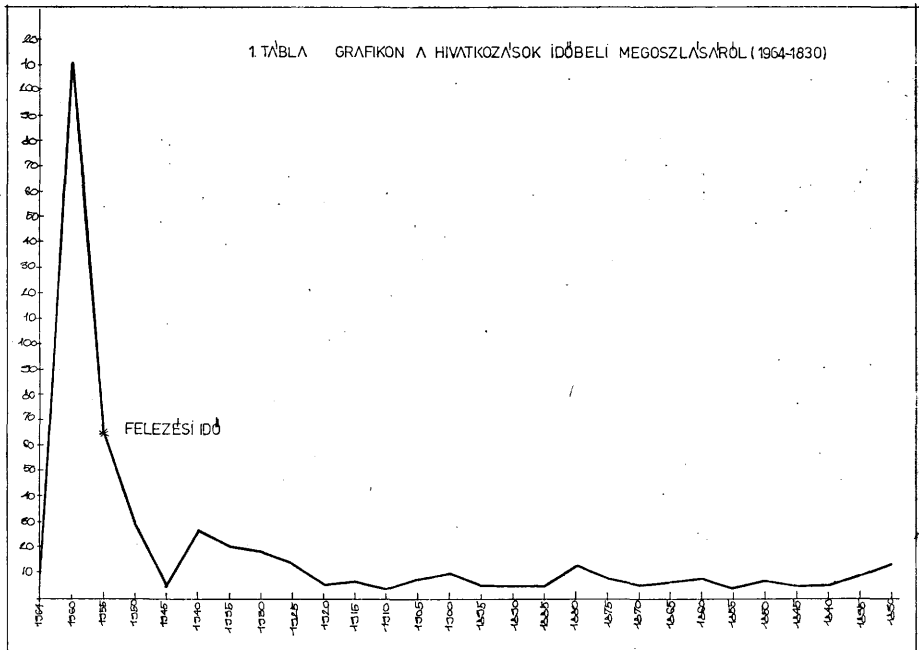
összevetette egy előzőleg, idézetvizsgálat alapján összeállított rangsorlistával. Érdekes módon a két lista, kisebb eltérésekkel, megegyezett, és a fontossági sorrend is nagyjából ugyanaz volt. Ez az összevetés tehát az idézetvizsgálat indirekt módszerével nyert eredmények érvényességét és általános konklúzióit támasztotta alá. Úgy tűnik, hogy ahhoz, hogy tudományos szempontból, „termékeny” maradjon, a kutató olvasmányainak olyan területekre is ki kell terjednie, amelyek nincsenek szoros kapcsolatban saját, szűkebb kutatásával, és amelyeket ritkán vagy sohasem fog idézni saját művében.

Időtényező

A természettudományok terén az idézetvizsgálat gyakoribb, mint a társadalomtudományokban, és elsősorban az időtényezőre, pontosabban a folyóiratirodalom elavulására irányul, már csak gazdasági és gazdaságossági okokból is. Kimutatták, hogy a szociológia terén az avulás lassúbb ütemű, vagyis a hivatkozások gyakrabban tartalmazzák a régebbi évfolyamok cikkeit, mint a műszaki és természettudományokban.⁴ Tulajdonképpen nincs általánosan érvényes magyarázat, amiért régebbi irodalmat ritkábban kellene használni, mint frisset. Természetesen figyelembe kell venni az „azonnalosság-tényezőt”, de nem okvetlenül szükséges, hogy egy régebben írt cikk iránt szükségszerűen csökkenjen, majd megszűnjék az érdeklődés. Az avulás nem minden téren egyforma; természetesen ez az egyes szaktudományok függvénye is. BROOKES⁵ figyelmeztet arra, hogy a folyóiratokban közlők számának növekedése, s a folyóiratok szaporodása is hatást gyakorol az avulásra. Megfigyelhető, hogy a legutóbbi évekre kumulálódik az idézetek nagy része. Ez a tény a folyóirat-irodalom megnövekedéséből adódik, más néven ez az irodalomnövekedés tényezője. Ez annyit jelent, hogy mivel a folyóiratok és cikkek száma állandóan növekszik, az idézetek természetesen nagyobb számban esnek a frissebb folyóiratokra, és így eltorzítják az avulási fokot.

Amikor BROOKES az időtényezőről beszél, vagyis az avulás mérésének legegyszerűbb módszeréről, megállapítja, hogy egy kb. 2000 hivatkozásból álló mintavétel szükséges egy szakterületről (egy bizonyos időhatáron belül) ahhoz, hogy az eredmények értékelhetők legyenek és ne legyen túlságosan nagy a szóródás (jelen esetben ez a mintavétel: 1936 hivatkozás, az időhatár 5 év). Ezzel az eljárással a korábbi évfolyamú, illetve a korábban élt folyóiratokra vonatkozó idézetek gyakoriságát elemzik, egységül véve az évet (évfolyamot). Ezeket az ismétlődéseket azután egy táblázatban össze lehet gyűjteni úgy, hogy le lehessen olvasni, hány hivatkozás történt egy bizonyos évre. Az így összegyűjtött ismétlődések azt mutatják, hogy számuk — visszafelé haladva — évről évre csökken, vagyis régebbi évekre egyre ritkábban történik hivatkozás. Az időhatár első két éve még ingadozást mutat (kb. ennyi időbe telik ugyanis, amíg valamely cikk hatása tükröződik a szakirodalomban, és a kutatók körében visszhangra talál — beleszámítva a nyomdai átfutási időt is).⁶

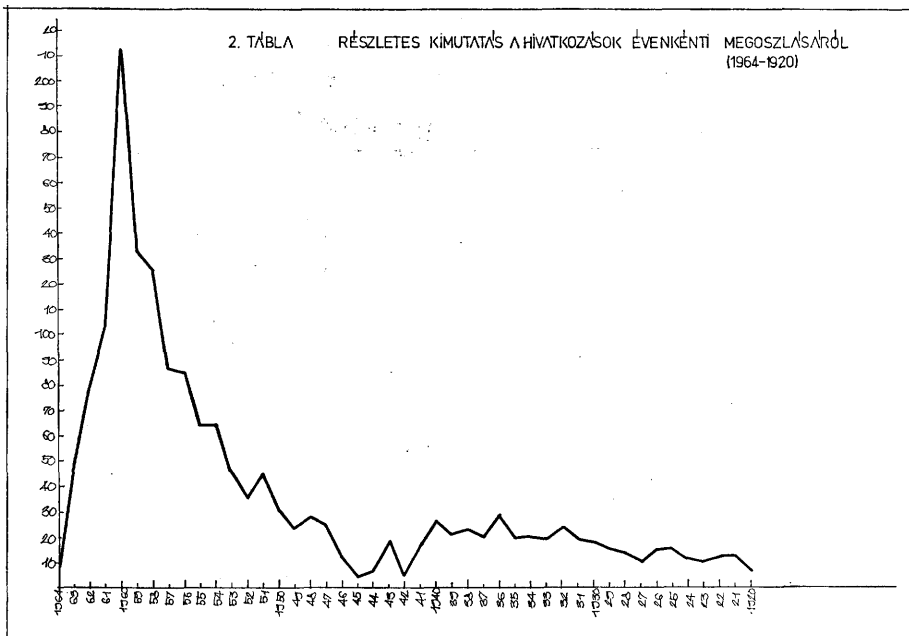
4. MACRAE, Duncan: *Growth and decay curves in scientific citations*. = *American Sociological Rev.* 34. 1969. 631—635. p.
5. BROOKES, B. C.: *Obsolescence of special library periodicals*. = *Journal of the American Society for Inf. Science.* 21. 1970. 320—329. p.
6. BROOKES, B. C.: *Numerical methods of bibliographic analysis*. = *Library Trends.* 1973. July. 18—43. p.

Az összegyűjtött 1936 hivatkozás segítségével jelen esetben is ki lehetett mutatni a használat (hivatkozás) gyakorisága és a folyóirat kora közötti összefüggést. Az egy-egy évre vonatkozó hivatkozások összeállításával az adatok grafikonon ábrázolhatóvá váltak (1. tábla). Ahogy azt BROOKES is megfigyelte, így a jelen esetben is, a legutóbbi évekre kumulálódott az idézetek nagy része. Fel-tűnően magas az 1950 és 1964 közötti folyóirat-irodalom felhasználási, illetve konzultálási aránya, majd ahogy a grafikon utolsó, 1830-as évéhez közeledünk, tized-, huszadrészre csökken. Rendkívül magas az 1960. évre vonatkozó hivatkozások száma: az összes, 2126 hivatkozásból 211, tehát csaknem 10%-nyi jut az 1960. évre. (A 2126 hivatkozás — az eddigi 1936-tal szemben — úgy adódott, hogy a folyóiratok átmenő évfolyamait mindkét évnél figyelembe vettem.) E jelenség okai közt van nyilván az „azonnalosság-tényező” is, vagyis amikor az 1960—1964 közti irodalmat vizsgáltuk, addigra a külföldi sajtóban 1960-ban publikált közlemények már eljutottak a szakemberekhez, visszhangra találtak, és az át-futási idő ellenére is, megjelenhettek a magyar szakajtóban.

A részletesebb időbeli kimutatás (2. tábla), amely csak az 1920—1964 időszakaszt ábrázolja, érdekes képet ad a felhasznált külföldi irodalom ingadozásáról (jól megfigyelhető a visszaesés a háborús években). Ugyanezt a periódust vizsgálta tanulmányában SIMON⁷ is, kimutatva, hogy egy-egy tízéves ciklusra hány idézet jut. Érdekes, hogy bár az ő vizsgálódási területe a biokontroll volt,

7. SIMON, H. R.: *Analyses of bibliographies on biocontrol*. = *Journal of Documentation*. 1971. Dec. 337—339. p.

közel azonos eredményre jutott: kimagaslóan sok hivatkozás történt az 1951—1960. évekre: 45,9% (jelen esetben 41,9% vonatkozott ugyanezre az időszakra).

A szakemberek újabban fontos mutatóként ismerték el az ún. felezési időt (half-life): ez az az idő, amely alatt a folyamatosan konzultált irodalom fele megjelent.⁸ A felezési idő kiszámításához kumulálni kell a hivatkozásokat a vizsgálat kiindulási évétől (jelen esetben 1964) visszafelé számolva. A jelen tanulmány tárgyát képező külföldi nyelv- és irodalomtudományi folyóiratok esetében ez a felezési idő 9 év volt, vagyis 1955 volt az a határvonal, ameddig az idézetek fele jelentkezett (l. 1. tábla). DIERKS⁹, aki a fizikai szakfolyóiratok hivatkozásait vette számba, a felezési idő 4,5 év volt. LOHSE¹⁰ még ennél is rövidebb felezési időt említ, amikor megállapítja, hogy angol kutatók számításai szerint a műszaki-természettudományi folyóiratok „élettartama” kb. 40 hónap. DIERKS szerint ez a fizikai szakfolyóiratoknál mért 4,5 év rendkívül rövid, összehasonlítva más tudományágak idézetelemzésekor nyert adatokkal: matematikánál 10,5 év, kémiánál 8,1 év. LINE¹¹ megjegyzi, hogy a folyóirat-irodalom felezési ideje annál rövidebben alakul, minél gyorsabban szaporodik az irodalom.

8. LINE, M. B.: *The half-life of periodical literature.* = *Journal of Documentation.* 1970. 46. p.

9. DIERKS, Hinrich: *Über die Zitierungshäufigkeit von Zeitschriften auf dem Gebiete der Physik.* Köln, 1972. 41—42. p.

10. LOHSE, H.: *Fragen des Bestandsaufbaues.* = *Zf.B.B.* 13. 1966. 332. p.

11. BURTON, R. E.—KEBLER, R. W.: *The half-life of some scientific and technical literatures.* = *American Documentation.* 11. 1960. 20. p.

A leggyakrabban hivatkozott külföldi nyelv- és irodalomtudományi folyóiratok rangsora

cím	hivatkozások száma
Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja (Fi)	51
Finnisch-Ungarische Forschungen (Fi)	45
Voproszű Literaturű (SZU)	44
Voproszű Jazűkoznanija (SZU)	32
Slavia (Cs)	31
Izvesztija Akademii Nauk SzSzSzR. Szerija Literaturű i Jazűka (SZU)	28
Ural-Altäische Jahrbűcher (NSZK)	23
Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia (Fi)	22
Rheinisches Museum (N)	20
Zeitschrift für Phonetik und allgemeine Sprachwissenschaft (NDK)	19
Ungarische Jahrbűcher (N)	16
Les Lettres Françaises (Fr)	16
Neue Deutsche Literatur (NDK)	15
Hermes (N-NSZK)	15
Language (USA)	15
Slovenské Pohľady (Cs)	14
Journal Asiatique (Fr)	13
Wien. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Sitzungsberichte der Philosophisch-Historischen Klasse (Au)	13
Ruszszkaja Literatura (SZU)	13

Szóródás

BRADFORD óta számos más kutató is bebizonyította a legkülönbözőbb tudományterületek vonatkozásában, hogy a hivatkozások többsége viszonylag kevés folyóiraatra koncentrálódik, míg kis részűk nagyszámú periodikumra oszlik el. Ezt az állítást DIERKS is megerősíti. Kimutatja, hogy a rangsorban első 9 folyóirat, vagyis az összes fizikai szaklapok 4%-a az összes hivatkozásoknak kb. 50%-át egyesíti magában. Ugyanakkor 60 címre, azaz a tudományág összes folyóiratának kb. 26%-ára a hivatkozásoknak 90%-a esik. Éppen ellenkező a helyzet a fennmaradó 10%-nyi idézetnél: ez ugyanis a ranglistán leghátul álló 169 címre oszlik meg, azaz a feldolgozott folyóiratoknak kb. 74%-ára.¹² A vizsgált nyelv- és irodalomtudományi folyóiratok terén a szóródás jóval nagyobb, hiszen a 686 folyóiratcíméből a 9 legtöbb idézetet magábasűrítő folyóirat 296 hivatkozást, azaz az összes hivatkozás 15,2%-át tartalmazza csak. Hasonló módszerrel számolta ki LAWANI a folyóiratok megoszlását tanulmányában. Szerinte az összes 1967—

12. DIERKS. 36—37. p.

A leggyakrabban hivatkozott külföldi folyóiratok rangsorának változása

1964—1940 között		1939—1915 között		1914—1890 között	
Folyóirat címe	Hivatko- zások száma	Folyóirat címe	Hivatko- zások száma	Folyóirat címe	Hivatko- zások száma
1. Voproszű Literaturü	44	1. Suomalais Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja	20	1. Suomalais Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja	18
2. Voproszű Jazükoznanija	32	2. Ungarische Jahrbücher	15	2. Finnisch-Ugrische For- schungen	12
3. Izvesztija Akademii Nauk SzSzsZR. Szerija Literaturü i Jazüka	28	3. Finnisch-Ugrische Forschun- gen	10	3. Rheinisches Museum	11
4. Finnisch-Ugrische Forschun- gen	23	4. Slavia	9	4. Wien. Österreichische Aka- demie der Wissenschaften. Sitzungsberichte der Philo- sophische-Historischen Klasse	9
5. Ural-Altäische Jahrbücher	23	5. Suomalais Ugrilaisen Seuran Toimituksia	8	5. Hermes	7
6. Slavia	22	6. Revue de Littérature Com- parée	8	6. Wien. Österreichische Aka- demie der Wissenschaften. Denkschriften.	6
7. Zeitschrift für Phonetik und allgemeine Sprachwissenschaft	17	7. Korunk	7	7. Archiv für Slavische Philo- logie	5
8. Les Lettres Françaises	16	8. Zeitschrift für Slavische Philologie	7	8. Sbornik za Narodna Umet- nost	5
9. Neue Deutsche Literatur	15	9. Revue des Etudes Slaves	6	9. Suomalais Ugrilaisen Seuran Toimituksia	5
10. Language	14	10. L'Europe	6	10. Philologus	5

1970 közt kivonatolt cikk fele az 50 legproduktívabb lapban fordult elő.¹³ A jelen vizsgálódásnál az összes cikk 50%-a a 101 legproduktívabb címben fordult elő, ami nagyobb szóródásra mutat. Ugyanakkor az első 100 folyóíratra 49,8% esik az összes hivatkozásokból, míg a fennmaradó 586 folyóíratcímre mindössze 976 hivatkozás jut, ami azt mutatja, hogy a folyóíratcímek túlnyomó részére csak egy esetben hivatkoztak.

A rendelkezésre álló anyagot abból a szempontból is meg kellett vizsgálni, hogy vajon kimutatható-e bizonyos változás, eltolódás az egyes időszakokban a prominensnek nevezhető folyóíratok körében, illetve, hogy minden időszakra vonatkozóan azonos maradna-e a rangsor a 3. táblában kimutatottal. Míg a 3. tábla egyértelműen a finnugrisztikai folyóíratok elsőbbségéről tanúskodott, az alábbi, 4. tábla az idézett folyóíratok sorrendjében bizonyos eltolódásra utal:

Az 1940–1964, 1915–1939, 1890–1914 közti 20–20 éves időszakokra vonatkozóan — amint az a hivatkozások sűrűsége alapján megállapítható — a kutatók más-más folyóíratokat konzultáltak elsődlegesen. A legkorábbi (1890–1914) időszakokkal foglalkozó kutatók hivatkozásai alapján a *Suomalais Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja*, a *Finnisch-Ugrische Forschungen* és a *Rheinisches Museum* c. folyóírat nevezhető prominensnek; az 1915–1939 közti időszakban a fontossági sorrend némileg módosult: a *Suomalais Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja*, az *Ungarische Jahrbücher* és a *Finnisch-Ugrische Forschungen* foglalja el a három első helyet. Az 1940–1964 közötti időszakra vonatkozóan a sorrend a két előbbi-től eltérően alakult: az első három helyen a *Voproszű Literaturüi*, *Voproszű Jazükoznaniija* és az *Izvesztija Akademüi Nauk*, *Otdeleniija Literaturüi i Jazükoznaniija* áll, míg a finnugrisztikai folyóíratok a negyedik és ötödik helyre kerültek.

Származási hely és nyelv szerinti megoszlás

A hivatkozások származási ország szerinti megoszlása azt mutatja, hogy a vizsgált időszakban a magyar szaklapokban a Szovjetunió 215 hivatkozással (11,2%) vezet, második helyen az Egyesült Államok, majd Csehszlovákia áll.

A hivatkozott cikkek nyelv szerinti megoszlása a német nyelv elsőbbségét mutatja, második helyen az angol, harmadik helyen a francia nyelv áll. A szomszéd népek nyelvei közül az orosz és a cseh, ill. szlovák nyelv vezet. Az 5. és 6. tábla között mutatkozó sorrendbeli eltérések abból adódnak, hogy az angol, német és francia nyelven publikáló folyóíratok nemcsak a kifejezetten angol, német vagy francia nyelvterületen jelennek meg, hanem számos más ország között szóródnak. Ugyanakkor az orosz nyelvű cikkek túlnyomó részét a Szovjetunióban publikálták, és viszont: a Szovjetunióban az orosz nyelvű folyóíratok dominálnak.

Ha egy közös grafikonon ábrázoljuk a négy világnyelv (német, angol, francia, orosz) használatának alakulását az idők folyamán, érdekes képet kapunk (7. tábla). Amint azt már a 6. tábla is érzékeltette, nálunk még most is a német a leginkább ismert idegen nyelv, múltbeli elsőbbsége pedig a másik háromhoz viszonyítva különösen jól megfigyelhető. A grafikon egyúttal az 1945 előtti orosz nyelvű szakirodalom csekély ismeretéről is tanúskodik. Az ötvenes évektől kezdve egé-

13. LAWANI, S. M.: *Periodical literature of tropical and subtropical agriculture*. = *UNESCO Bull. for Libraries*. 26. 1972. No. 2. 88–93. p.

A hivatkozások megoszlása a folyóiratok származási helye szerint

5. táblázat

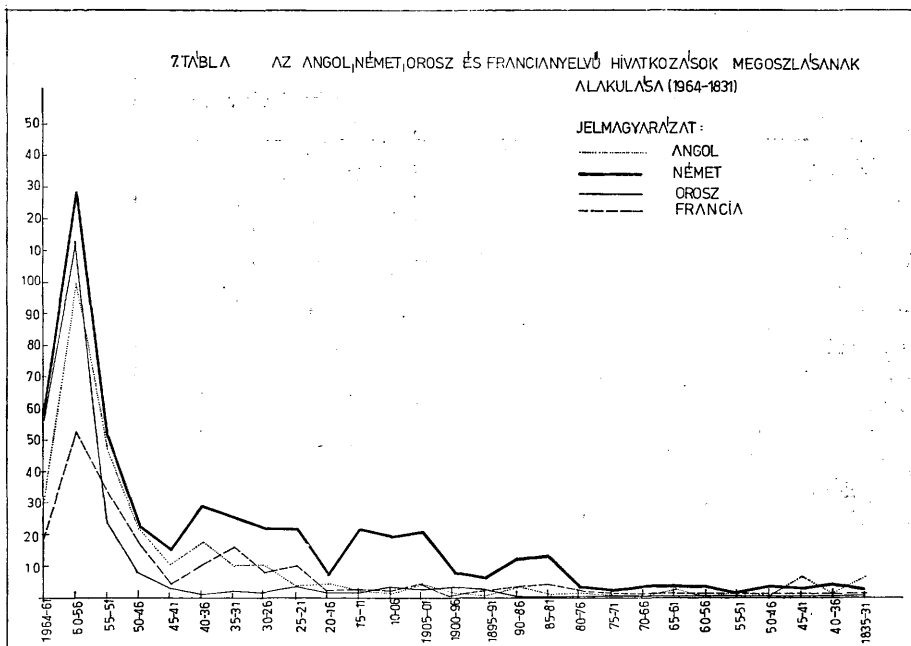
ország	hivatkozások száma	%
Szovjetunió (+ Oroszország)	205 + 10 = 215	11,2
USA	189	9,8
Csehszlovákia	182	9,4
Németország	180	9,3
Franciaország	172	8,9
NSZK	119	6,2
Finnország	118	6,1
NDK	117	6,0
Anglia	106	5,5
Olaszország	103	5,3
Románia	94	4,8
Lengyelország	78	4,0
Jugoszlávia	59	3,1
Ausztria	58	3,0
Hollandia	47	2,3
Egyéb	99	5,1
Összes hivatkozások	1936	100,0

A hivatkozások nyelvek szerinti megoszlása

6. táblázat

nyelv	hivatkozások száma	%
Német	671	27,9
Angol	456	19,0
Francia	344	14,3
Orosz	227	9,4
Cseh, szlovák	177	7,4
Olasz	111	4,6
Lengyel	75	3,1
Finn	74	3,1
Román	67	2,8
Szerb-horvát	55	2,3
Magyar	36	1,5
Egyéb	109	4,6
Összesen	2402*	100,0

* Az 5. táblához képest itt azért több a hivatkozások száma, mert a többnyelvű folyóiratokat minden egyes publikáló nyelvnél figyelembe vettem.

szen 1964-ig a sorrend a német—orosz—angol—francia marad, míg korábban, a negyvenes években német, angol, francia, orosz volt a sorrend. Az 1941—1955 közötti évek esetében az angol és német irodalom idézési gyakorisága szinte azonos, 1941 előtt viszont — egyetlen megszakítástól eltekintve — végig a német nyelvű irodalomra vonatkozó hivatkozások állnak az élen.

A hivatkozás-vizsgálat gyakorlati (könyvtári) alkalmazása

A hivatkozásvizsgálat — megfelelően kiegészítve más adatokkal — a könyvtári gyakorlat szempontjából is hasznos, pl. a fenti vizsgálati eredmények összevetése a kutatók egyéni folyóiratlistájával, válogatójegyzékekkel, könyvtári kölcsönzési kimutatásokkal stb. Gyakorlati alkalmazása könyvtáron belül kétoldalú: egyrészt hasznos lehet a gyarapítási munkánál, ahol más könyvtárak állományadataival kiegészítve e fenti elemzési módszer az előfizetési szándék indoklására nyújthat segítséget, másrészt az ésszerű raktározásnál vehető figyelembe, ahol nem mindegy, hogy az aktuális folyóirat-irodalom a raktárban mennyire hozzáférhető. Az előbbi felhasználásával kapcsolatos kimutatásra vállalkoztam az általam vizsgált területen, amikor az 1940—1960 közötti időszakra vonatkozóan leggyakrabban hivatkozott 10 folyóiratot rangsorba állítva (l. 4. tábla, 1. rovat) összevetettem az OSZK Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusában nyilvánított állományadatokkal.

A fenti táblázat az 1940—1964. évekre vonatkozóan konzultált külföldi folyóiratok rangsorát veti össze az azokat gyűjtő könyvtárak számával. A táblázat jobb oldali oszlopából megállapítható, hogy a szóban forgó címek fenti évfo-

Cím	Hivatkozások száma az 1940—1964. évekre	A folyóiratot gyűjtő könyvtárak száma (OSZK KFKK állományadatai az 1960—1964. évekre)
1. Voproszű Literaturü	44	13
2. Voproszű Jazükoznaniija	32	24
3. Izvesztija Akademii Nauk SzSzsZR. Szerija Literaturü i Jazüka	28	16
4. Finnisch-Ugrische Forschungen	23	10
5. Ural-Altäische Jahrbücher	23	14
6. Slayia	22	7
7. Zeitschrift für Phonetik und allgemeine Sprachwissenschaft	17	8
8. Les Lettres Françaises	16	15
9. Neue Deutsche Literatur	15	26
10. Language	14	6

lyamaihoz hány hazai könyvtárban férhetek hozzá a kutatók. A hivatkozások számát és a példányszámok adatait összevetve kitűnik, hogy a hivatkozások tekintetében élenjáró, tehát prominensnek ítélt folyóiratok magas példányszámban (6—26 között) lehetők fel a hazai könyvtárakban, de a legnagyobb példányszámú folyóirat nem feltétlenül a legtöbbet konzultált is egyben. (A magas példányszámú megtalálható folyóiratoknál — ezek többsége a szocialista országokból származik — nem szabad megfeledkezni a csere útján történő beszerzés lehetőségéről sem. Nyilván ez magyarázza pl. a *Neue Deutsche Literatur* nagyszámú előfordulását a hazai könyvtárakban.) A viszonylag magas hazai példányszám és a sűrű hivatkozás között azonban az összefüggés fordítva is fennáll: a kisebb fáradsággal, több könyvtárban hozzáférhető szakirodalmat a kutatók szívesebben használják.

Függelék

(Az átnézett folyóiratok jegyzéke)

1. Acta Academiae Pedagogicae Szegediensis. — A Szegedi Pedagógiai Főiskola évkönyve 1960—
2. Acta Academiae Pedagogicae in Civitate Pécs. A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1963—
3. A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1963—
4. Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungariae. A MTA Klasszika-filológiai Közleményei 1960—
5. Acta Ethnographia Academiae Scientiarum Hungaricae 1960—
6. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar 1960/1961—
7. Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae. A MTA Nyelvtudományi Közleményei 1960—

8. Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae 1960—
9. Acta Orientalia. MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának folyóirata 1960—
10. Acta Universitatis Szegediensis. — Acta Historiae Litterarum Hungaricae 1960—
11. Acta Universitatis Szegediensis. Sectio Scientiarum Philologiae Germanicae 1961—
12. Acta Universitatis Szegediensis — Sectio Antiqua 1960—
13. Acta Universitatis Szegediensis. Sectio Ethnographia et Linguistica 1960—
14. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Romanica 1964.
15. Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae — Sectio Philologica 1960—
16. Antik Tanulmányok — Studia Antiqua 1960—
17. Filológiai Közlöny. Az MTA I. Osztályának világirodalmi folyóirata 1960—
18. Helikon. Világirodalmi Figyelő 1964.
19. Irodalomtörténet. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata 1960—1962.
20. Irodalomtörténeti Közlemények. Az MTA Irodalomtörténeti Állandó Bizottságának folyóirata 1960—
21. Kritika. Az MTA Irodalomtörténeti Intézete, A Magyar Irodalomtörténeti Társaság és a Magyar Írószövetség folyóirata 1963—1964.
22. Magyar Nyelv. A Magyar Nyelvtudományi Társaság folyóirata 1960—
23. Magyar Nyelvőr. A MTA Nyelvművelő Főbizottságának folyóirata 1960—
24. Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei 1960—
25. New Hungarian Quarterly 1960—
26. Nyelvtudományi Közlemények. Az MTA Nyelvtudományi Bizottságának folyóirata 1960—
27. Slavica. Annales Instituti Philologiae Slavicae Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae 1961—
28. Studia Litteraria — A Debreceni KLTE Magyar Irodalomtörténeti Intézetének Közleményei 1963.
29. Studia Slavica Accademiae Scientiarum Hungariae 1960—
30. Világirodalmi Figyelő 1960—1963.

Demand and Supply. A Citation Analysis

J. ECSEDY

When studying the foreign periodicals referred to in the publications of Hungarian linguistic and literary periodicals it was the measuring of citation frequency that proved to be the most suitable method. Namely, through counting the frequency of citations it was possible to determine the order of foreign periodicals yielding the information most important for Hungarian linguists and literary historians. The following step was to study the occurrence and availability of these prominent periodicals in Hungarian libraries.

This method of investigation, just because it is measurable, makes it possible to show certain characteristics of periodical literature numerically. Such criteria are e.g. the obsolescence of literature, the distribution of citations to the different periodicals and the communication relations of periodicals published in different countries, etc.

The requirement of selecting citations forming the basis of measuring is, on the one hand, that it should comprehend a well-defined time-span—so that the time factor could be exactly measured; and, on the other hand, that we should take articles coming from different periodicals at an equal rate. The selection of periodicals to be examined requires special consideration, for the character and profile of these are decisive as to the final result of the investigation. The range of periodicals to be studied can be outlined in the present case as follows: the literary and linguistic periodicals of scholarly character published in Hungary (including weekly, monthly, quarterly

journals as well as yearbooks); and, from literary periodicals giving a general information to the public those containing exact bibliographical references. It should be noted, however, that the present investigation has special characteristics, namely, it is restricted in several respects: first, because the bulk of periodicals studied contained primarily Hungarian articles or articles of Hungarian concern; and, secondly, because references to articles published in Hungarian periodicals were excluded.

The present analysis comprehends five years; the material collected comes from the 1960-1964 volumes of the 30 periodicals listed above. To collect this material 540 articles (of the 30 periodicals) giving bibliographical references to foreign periodicals had to be examined. In the 540 Hungarian articles registered by us the total number of citations to foreign periodicals was 1936. These 1936 citations referred to 686 different foreign periodical titles, for some of the periodicals were referred to several times. In order to analyse the material this sample of 1936 items had to be measured from different aspects: i.e. according to language, country and time distribution.